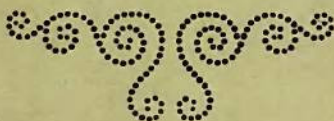

ПАВЛО ДУДАК

ДВІ ЖЕРТВИ ЗА ВІРНУ ЛЮБОВ

Драма в 3-ох діях, з чотирма відслонами.

1921.

UNIVERSAL PRINTING CO.

30 East 7th Street

New York, N. Y.

ПАВЛО ДУДАК

ДВІ ЖЕРТВИ ЗА ВІРНУ ЛЮБОВ

Драма в 3-ох діях, з чотирма відслонами.

ЦІНА 40 ЦЕНТІВ.

“Більш ніж меч і огонь і стріла і коса
Небезпечне оруже жіноча краса,
Ані мудрість, наука, ні старші літа
Не дають проти неї міцного щита.”

(“Причта про красу.)

Ів. Франко.

ДІЄВІ ОСОБИ:

Марко Заруба.

Марина, — його жена.

Параня, — їх дочка (бувша артистка).

Панько Галапас, — жених Парані, відтак муж.

Остап Пава, — студент, полюбоник Парані.

Директор, — Укр. Народного Театру.

Дмитро, — наймит.

Листонош.

Річ діється на селі в бідній хаті.

ДІЯ І.

Ява 1-ша.

Параня. Я радію Паво, що ти вспів ще прийти, хоч на прашальну хвилю. Та заразом незмірний жаль обгортає мою душу, що тобі судиться відіжджати від нас аж до Львова.

Пава. Ну, так щож? Сеж — не на довго, як відомо.

Параня. Так... Але мені не бачити тебе, то кожна хвиля, стане довга як вічність.

Пава. Так щож. Я чуюсь наче примушений давно — по чату школу покінчити.— А що лиш у Львові можу покінчити мою науку, тому й там їду.

Параня. Мені хочеться Паво, щоб ти від мене вже нігде не їхав... Але коли судьба змагає, так їдь щасливо, та тям промене, тям, що полишаєш людину, яка єдиною надією про тебе жити ме.

Пава. Так... Тямка про тебе мені здається, що буде неначе пахотья, та освічувати ме шлях в моїй дальшій науці. Отже я їду пильно учитись, збогачувати душу знаннем, яке буде спільною користю в нашім будушнім дружнім життю.

Параня. Пиши часто, а взмозі приїдь особисто.

Пава. А що з листами? Писати одкрито до тебе?

Параня. З листами, трохи може обмежуйсь, що пишеш, бо лист всякому може впасть в руки.

Пава. Ну, се менш з тим, ти не падай на дусі і не скучай, та думай собі, що ось —ось, зійдемось в ніколи нерозлучене, дружне, життя, не вигашеної любови і щастя...

Параня. Довго дождити...

Пава. Я в коротці, тебе оповіщу листом. — (обіймає) так пращай! Оставай щасливою — до побачення! (виходить).

Параня. Їдь здоров! (легкий плач).

Ява 2-га.

(Параня сама).

Параня. Щоб хоч здоров вернув... Щоб не случилось що эле в далекій стороні. — Треба попрятати в хаті, бо

приїдуть з міста застануть непорядок, питати муть, що робилам цілий день. — (пряче відтак співає та шиє).

Ой одна я, одна,
Як билиночка в полі,
Та не дасть мені Бог
Ані щастя, ні долі.

Тільки дав мені Бог
Красу, карії очи —
Та й ті виплакала
В самоті дівочій.

Ані братчика я,
Ні сестрички не знала,
Між чужими зросла...
Та вже вянути стала...

Деж друрина моя,
Де ви добрії люди?
Їх нема, — я сама,
А дружина й не буде!

Родичі думкою давно поженихали мене із Паньком. — На знають що на моїй душі лежить... Рада з него душа сироти, має мужну стать — та щож мені з того. Родичі раді сему, бо він багатий, а тим більш, що рад забрати нас усіх до себе, на випадок вінчання зі мчою. Здається що вони тільки в тій ціли й зтягнули мене з міста на село.

Ява 3-та.

(Марко і Марина)

Марко. Здорова була доню!

Параня. А чогож так до пізна барились?

Марко. Богато дитино було до купна, дорога темна, драна. — Ось для тебе купилисьмо, хусточку і спідничку, щобись мала в чім вийти на свята між людські діти.

Параня. (Втішно огляда) О, добре Таточку, добре!

Марина. Таж ти в нас, доню, одиначка, так чомуж нам тебе не прибрати? наша дочка буде колись добра господиня слухняна дитина, попрятала в хаті як слід.

Параня. (виходить)

Ява 4-та.

Марко. Але нам єї треба держати в руках: треба єї учити любити село, наші звичаї і працю на селі. Бо вона на те не навикла — була так довго поза селом.

Марина. Ну, та певна річ! Але вона слухняна, вонаж була також і між людьми і пізнала де що. Пізнає вона і село скоро.

Ява 5-та.

(входить Дмитро).

Дмитро. Дай Боже добрий вечір.

Марко. Витай сусідо Дмитре! — Сідай.

Дмитро. Щож, булисьте сьогодні в місті, дядьку?

Марко. Так, булисьмо, й дещо вторгували. Кажу ті усе дуже дороге під свята. Купилисьмо — шаную святі образи, святе місце, і вас чесних — купилисьмо, важаєш, підсвинка, далисьмо десять гульденів. Кажу ті що не більше кріля.

Дмитро. Ну і ще що більше?

Марина. Ох, що ми бачили в повороті з міста, які страхіття....

Дмитро. Ну, що — що? Розкажіть?

Марко. Позвольте, я розкажу. Важаєш, як виїхали ми за місто, то вже й смеркалося. Так ми їдемо, їдемо, тай ще їдемо.

Марина. (перебиває) Та де ти їдеш? Та говори вже раз про те, що сталося!

Марко. Та не перебивай, кажу! То так во — во — завжди, як видеш. Не дасть дійти до річи. Так важаєш ми дальше їдемо, їдемо, аж блуд нас вчіпився. Ну, так моя стара Марина питає: Марку? “А чи їдеш ти правую дорогою”. А я щоби свою стару не вводити в ляк, кажу: “Ми вже близько дому.”

Марина. (перебиває). Не слухай, Дмитре, він більше боявся ніж я.

Марко. Кажу не перебивай!

Дмитро. Страх... Страх... Ну що дальше було?

Марко. Тай важаєш ми дальше, їдемо, і їдемо не знати куда. Я вважаєш до тої їзди вправлений, витривалий, бо не перший раз мені було блудити по ночах. Але сим разом вчіпився мене був ляк. Тай я тут своїй старі й кажу. “мо-

же-прийдеться нам де от тут і погибати”... Моя Марина почала говорити, “отче наш”. Так кажу ти тільки як зачала святу молитву, то “жах” ляк і блуд , зараз щезли. Дорога зараз показалаь, як на долзні. По молитві ще блудилисьмо, ну, але — але вже не більше, як годину і пів. Кажу ті зараз розвиднілось в очах.

Марина. Молитва нас, Дмитре, виратувала із страшного блуду. Як би не молитва то Бог зна чи христянин бувбися коли вернув. Молитва і свячена вода, витягнуть тя щоб із відки дитино.

Дмитро. А во Микита Біда на Йордань скочив в ріку по свячену воду й що не втошився? До нині по нім сліду нема.

Марина. Та то вже так Бог дав, то так вже мало статись. Може бути що та вода свячена на разі не має ще такої сили. Вона як постоїть в коморі на кілку в фляшочці зо два, зо три роки, от тоді вона має таку силу, що один наперсток тої води вижене з хати сто чортів.

Дмитро. А во я раз був заслаб, знаєте. Мама небішка дали мені на питись трилітної свяченої води, то плював від неї три дни, та малом в собі кишок не пірвав.

Марина. Та ти, Дмитре, був загато облився. Я чула раз при оказії, що цісар наше серця обівся був цукру, ну то що,не відлежав? За богато і цукру зїсти то зашкодить.

Дмитро. О здається, що господар мене кличе, я пішов.

Ява 6-та.

(ті самі без Дмитра).

Марко. (перейшовся) Ну але Панька довго унас нема. Може Паранька чим його образила тай нагнівався?

Марина. А на галай — на балай, вже нагнівався. А зрештою розвідай.

Марко. А, я тре буде так й зробити.

Марина. Тепер от, під жнива, тре буде Параню при клонювати до праці в полю, до серпа, то що, бо за той час, що була поза селом, геть від того всього відвикла.

Марко. Ну, вона'ж понятна, навчиться.

Ява 7-ма.

(входить директор).

Директор. Добрий вечер!

Марко. Дай Боже здоровля.

Директор. Ви є господар Заруба?

Марко. Так, Заруба.

Директор. Приємно мені пізнатись з вами. Я єсьм Директор Українського Народнього Театру, в яким ваша дочка дорога була акторкою через три роки.

Марко. Що — що таке? Адвокаткою? Здається не дочувем.

Директор. Акторкою була ваша дочка — другим словом — відгравала представлення!

Марко. (Разом з Мариною). О, о, представляла —

Директор. Так, так. Представляла людям теперішність, і минувшість, представляла сміхом, плачем, та співом.

Ява 8-ма.

(входить Параня).

Параня. (втішно і сміло). О, вітайте у нас пане Директор.

Директор. А якже'ж ви маєтесь? Ну, а що, не додержав слова, що колись вас відвідаю на селі?

Параня. О знаменито. Я й не запримітила вашого ходу в хату. Та пршшу, сідайте.

Директор. Ну, та коли так. (сідає)

Марко. Ну, може із якими новинами, Пан загостили, та розкажіть коли ласка.

Директор. Щоб не займати довго дорогого часу, то я вам скажу про свій прибут коротко і ясно. Ми хочем позискати вашу дочку д Українського Народнього Театру. Значить, там де перше була. Отже над сею справою погсворім.

Марина. До театру знов? О, ні пане!

Марко. Я радби, пане, але важаєте ми вже в літах обоє, немічні, крім неї більше дійй не маєм, тому гадаємо дочку Параню подружити, тай най пильнує нашої старости.

Марина. Ні пане, за ніщі в світі, вже не пустим єї з дому до театру. Мені так прикро в дома без своєї нідної ді-

тини... Я вже хочу мати її коло себе до самої смерти. Я тільки чуюся щасливою що бачу її.

Параня. Позвольте, тозвольте мені. пійти хоч літом, а зимою верну домів до вас.

Марко і Марина. (Разом). Ні, ні! Остався дітино коло нас дома.

Марко. (сам). Нам'же тебе потрібно, ми без тебе без радні, видиш сама.

Директор. Ну, мої любі, я вас таки раджу дозволити своїй дочці віддатись хоть одну весну для сцени, тим самим і вам помічу стане.

Марина. Так, як сказалисьмо, що ми радіб, але не можем за ніщо в світі.

Директор. Ну, як так то я, здається, буду спішив домів, безуспішно, пізна пора.

Параня. Зайдіть, пане директор, ще коли вмисно в гості, та де що більше поговорим.

Директор. Так, може колись.

Параня. Прошу поздоровіть там від мене всіх хлопців і дівчат з театральної трупи.

Директор. Се не буде вдоволяюче для їх, коли я їм вас не привезу. Ну, прашайте! (пішов).

Всі. Ідіть здорові в щасливу дорогу.

Ява 8-та.

(ті самі без директора).

Марко. Ну я йду подивлюся до худоби і підемо спати. (Куртина спадає на хвилю. Через сей час річ проминає два роки).

Ява 10-та.

(Куртина підноситься. Параня сама).

Параня. І сама не знаю, що почати.... родичі вже давно вирахували години мого вінчання із Паньком, а в мене чогось в грудях серце холоне від неспокою й рветься десь далеко, далеко, на край світа, здається там десь мене щасте чекає. Років тому пять, будучи ще нерозважним юнаком, закахалась в молодого студента. Його горячий подих душі, дзвінкий голос соловійовий, запав глибоко в мою душу.. Два

роки вже як виїхав з Тернополя до Львова, від тоді ще його не бачу. Може віддався писменности науці, а про мене цілком забув? А може впа́в жертвою на воєннім побойови-вищу? Не знаю. Один лись одержала я від него ще на разі його відїзду і то цілком не ясний, — в котрім згадував, що може пі́йде на війну. Може й пішов і більше його не побачу. Ждать мені тепер на него, здається, що н емож, а в дру-ге не від мене залежить. Забути знов його, чим дорожила́ понад весь світ, значить, вбити в собі людське почуття свя-тої любви; та чи може на се людина здобутись?

Заспіваю, може туга з серця обпаде.

Віють вітри, віють буйні аж дерева гнуться,
О як болить серце моє, а слези не лються....
Трачу літа в лютім горю і кінця не бачу
Тільки тоді і полегше як нишком заплачу.
Не поправлять сльози щастя серцю легше буде
Хто щасливий був хоч трошки, по-вік не забуде...

Ява 11-та.

(Входить Дмитро співаючи.)

Тече вода зпід города
По білім пісочку,
А хтож мені молодому
Вишиє сорочку?

Дмитро. (По співі). Ну і чо́гож заперестала співати? Я гадав, що ми разом в один голос зйдемо́сь, а вона ні. — Ти но сама?

Параня. Так. Або що?

Дмитро. (Завиває папіроску, споглядаючи на Параню.) Ну, та побалакаємо трохи. Думаеш говорити не вмю, чи що?

Пораня. Певна річ, що вмієш. Тиж не дитина.

Дмитро. Часом як під охоту ще випю, о, тоді говорю і говорю, навіть сам до себе як нема до кого. Ага, чи ти чула?

Параня. Як скажеш що, то тоді буду знати, чи чулам, чи ні.

Дмитро. Чи ти чула що про небіщика Гринька?

Параня. А щож ти чув про його?

Дмитро. Що?... Послуха, що люди говорять. Микола

от живий і сам скаже. Минутого тижня оженився з Палашкою небіщика Гринька, та ~~першого~~ ~~в~~ ~~ночі~~ ~~о~~ ~~дванадцятій~~ ~~годині~~ ~~тої~~ ~~ночі~~, щось було прийшло...

Параня. Щож то таке прийшло?

Дмитро. Ну, та кажуть, що якийсь ще молодий хлоп, в широких білих штанах і в шапці, то мав би бути перший чоловік Палашки.

Параня. Хтож се бачив?

Дмитро. Та Палашки чоловік лаявся, що бачив, казав: що й но тільки полягали, а воно шмир через комин, тільки шум зробився по хаті, і просто до Палашки на постіль. Микола тоді спитав. “Хто се є?” А воно, ані мур. Тоді спитав, “Звідки ти?” Воно ані слова, тільки сапіло. Третий раз Микола як не крикне: “чого душа потребує?” А воно тоді зачало показувати пальцем на міги. — Тоді Микола зара як не рушився за макогоном, а воно в двері і вноги.

Параня. Не через комин?

Дмитро. Та де тоді був час через комин втікати...

Параня. Мені здається, що то хтось був живий.

Дмитро. Живий?... Та де! Чогож мавби приходити живий чоловік в ночі о дванадцятій годині?

Параня. Мав якийсь інтерес.

Дмитро. Та як би він був чого хотів в Миколи, то був би прийшов в день.

Параня. А може він чого хотів в Палашки?

Дмитро. Ні! То таки був мерлець.

Параня. А чогож мерлець акурат?

Дмитро. Чекай, як умру і як прийду на той світ, то скажу чого.

Параня. Ха-ха-ха... Не вір, Дмитре в це! Нічо по смерти не ходить, раз родишся і раз на віки умираєш. То тільки для темних, пняних туманів, привиджуються тумани й мерці.

Дмитро. А хібаж я п'яний завжди? А от мало не щодня бачу коло стодоли якогось білого пса завбільшки так як я, або як добре теля, та тільки я до него а воно зникне, і на маєш.

Параня. Ну, і ти не маєш страху до него зближатись?

Дмитро. Та чому не маю?

Параня. Пощож тобі до него йти?

Дмитро. Та де я до него пускав би ся...

Параня. Та Бог зна Дмитре, як тебе розуміти. Мені здається, що ти в ночі і миші ще не бачив.

Дмитро. Я миші не бачив? Хибаж мені повилазили? Таж в нас в хаті їх, як саранчі, прямо можна понамацувати. Е, треба мені йти! Як виджу то тебе навіть і сам ксьондз не переговорить. (Дмитро пішов).

Ява 12-та.

(Параня сама.)

Параня. (По хвилі). Дивний і розмаїтий нинішний світ. Коли розглянешся уважно по нім, то здається, що дивишся на темний, широкий, непрочищений ліс. Не мало ще треба одиниць й тяжкої, безустанної праці, щоб здвигнути із него ті старі пересуди...

Ява 13-та.

(Входить Марко і Марина. Із за куліс починають сварку)

Марина. То твоя вина, яж тобі не повідала?

Марко. Кажу, твоя вина!

Марина. Яж тобі як доброму чоловікови нерез казала: “пильнуй худоби.” — Ну — ну, і як жеж ти міг коні віддати до скарбу?! Га?

Марко. Ну, та як! Кажуж тобі. Вівім коні напувати до крениці, переложивім собі ногу на сліпого лиса, ну і накладовім собі в люльку тютюн. Думавім дещо о війні. А ту нараз заяць із за корча просто мені в очи. Гу!... Коні сполохались тай пігнали. А я з лиса злетів як бараболя і покотився в сам зарічок. Коні опинилися в панськім засіві; надійшов польовий і заняв до скарбу.

Марина. Тиж рихтувався завтра до ліса! Чим жеж поїдеш? Треба було вести худобу до води ранійш, а не акурат тоді, як той заяць мав вставати. Ох, ти непотрібе окаянный!

Марко. Ну, та ба! Та чи християнин міг знати се, коли воно лягає спати, а коли встає?

Марина. Ти як-би був добрий господар, то тиби всьо знав.

Марко. Ну, та як ти кажеш, що усе знаєш, то чому сама не напоїлась? Га?...

Марина. Та я товчусь в хаті в день і в ночі, і ти ще мене хочеш займати, щоб я твою роботу робила? О, того вже не буде! Не дочекаєш того!

Параня. (Виходить).

Ява 14-та.

(Ті самі без Парані.)

Марко. Ну, та вже буде! А то скажи єї яке слово навчаюче, то вона зара приложи в десятеро й розкричиться як та ворона, тільки би сварилася.

Марина. А хтож то почав як не ти своїми кіньми?

Марко. Ей, тобі но коні і коні. Ну, та що сталось, то вже ся не верне.

Марина. А видиш сам свою справність тепер? Га?

Марко. От ліпше замовчи, зак я ще добрий! (Марко дивиться крізь вікно). Здається, що Панько йде до нас.

Марина. Не вжеж би?

(Обое рихтуються до приходу Панька).

Ява 15-та.

(Входить Панько в невеселім настрою).

Панько. Здорові були!

Марина і Марко. (Обое радо витають.) Вітайте, дитино Паньку в нашу хату.

Марко. Недавно згадував про тебе. Щось призабув за нашу хату.

Панько. (З непевністю.) Та все занятій.

Марина. Сідай Паньку, та розкажи ко, чом так довго не бував у нас?

Марко. А може, що тее... може нагнівавсь чого?

Панько. Так, правду сказати, трохи гнівно мені, але акуратні не на вас.

Марина і Марко. Ну, щож такого скоїлось?

Панько. Як доси я думав про вашу дочку, вам знано, але на дальш як так буде, то не знаю чи буде що з того.

Марко. Якжеж воно є?

Марина. Ми не знаємо нічого.

Панько. Ви повинні то знати, що ваша дочка для мене вами суджена, з ким її захочесь, з тим собі за пані-брата тримає.

Марко. Моя Паранька? То не може бути. Ну, що — що? Розказуй дальше.

Панько. Ви знаєте Грішника?

Марина і Марко. Так, знаємо.

Панько. Той Грішник-жебрак, вона з ним вже за богато

має здібання і я не знаю, чим він мавби бути у вашої дочки ліпший від мене. Позате, знаєте самі, що до неї пишуть листи де во аж зі Львова всякі дармоїди - махабунди.

Марко. Тут приходить часом якийсь письмо, але що я не грамотний, тай ніяк нерозберу, що і хто там пише.

Панько. От в тім то й біда, що ви не розбираєте. Слушайте но ви. Коли вам розходиться о щасте своєї дочки; коли вам ходи о то, щоб ваша дочка була моею, — то ви возьміть добре діло в руки. Ви ж батько своєї дочки й маєте до неї найбільше права. Отже кажу вам, старайтесь повести діло так, щоб воно було по нашому.

Марина. Нічо, дитино, тут дивного і страшного! Наша дочка на злу дорогу ніколи не піде. Вона добра і послухна дитина.

Марко. Ти, синашу, безпечно рахуйся до діла, а воно все прийде на своє місце.

Марина. Так, так, дитино, старайся про весіля, а осуду людей не слухай!

Панько. Мені й так здається. Коли на то прийде, то я нині завтра прийду з ручниками. Ну, мені спішно, бувайте здорові!

(Кортинка спадає.)

Д І Я ІІ.

Ява 1-ша

(На подвір'ю криниця, навкруг виднієсь ліс. При отворенню сцени Параня набирає воду.)

Параня. Боже, навіть не зтямилась як перейшов піврік по моїм вінчанню із Паньком. Здається, що не мов сьогодні, прийшов до мене Панько в старости, а мене обняло смертельне остовпіння і обава. На разі здавалось, що за ніщо в світі за Панька не піду, але завзялись родичі і втуркали. А ще їм як раз було на руку мое нещасне коханне із Павою. Ну, годіж мені було й одинцем умерати. Е!...

Ява 2-га.

(Входить листонош з пакунком.)

Листонош. Ось маєте пакунок на ваше імя.

Параня. (Беручи). Сердечно дякую за дорученне.

Листонош. (Виходить.)

Ява 3-та.

(Параня сама.)

Параня. Пакунок... Від когоб се могло бути?.. Може від Пави? Та де там!... Але адрес, немов його рука писала. Ну, щось загадочного....

Ява 4-та.

(Входить Дмитро співаючи оподалік. Параня учувши голос Дмитра, кидає пакунок під корч.)

Дмитро.

Ой женила мене мати
Женила, женила,
Аж на мені поломила
Ясинові вила.

Параня. (Правильно.) Десь тобою, Дмитре, всюда волостує, де не посій тебе, там ся вродиш.

Дмитро. А правда, що уродливий? Г-мі, не відрічі Харлампій хоче посилати свою дівку до мене в старости.

Параня. А що се означа?

Дмитро. То що чуєш.

Параня. Я гадаю, що якби й так випадково сталось, то ти-б утік з хати на той час. (Сміється).

Дмитро. Ану, Параню, пустися на мене, а переконаєшся що відповім. Ти мислиш, що наймит без душі? (По хвилі). А-га — хотів сказати, я бачив як листонош йшов коло нас, дуже з величезним пакунком. Там оглядали його люди і казали, що то щось до тебе зі Львова. А що приніс тобі?

Параня. Ну, хочби і приніс, так тобі що по тім?

Дмитро. Я — я собі та.

Параня. Ти лучше йди до дому, та возьмись до якогось діла, не стріляй от тут бомків!

Дмитро. Та коли так, то ми йдем! (Пішов.)

Параня. Йдіть, — йдіть!...

Ява 5-та.

(Параня сама).

Параня. (Оглядаючись кругом себе, витягає ізза корча пакунок. Винймає Пави портрет і бере ніжно в руки. і здивовано-радісно цілує, опісля говорить). Ще сама не знаючи

що і від кого, а люде Бог зна, що вже говорять. (Держучи портрет в руках). Се справді від мого незабутнього Пави цілує карту). Деж ти мій милий, так довго барився?... Чо-ож ти так зіпзнівся?... (Кладе карту на бік, винймає лист читає.)

Львів, дня 12. мая.

Остап Пава.

Травдолюбна Товаришко!

Насамперед хочу тобі сказати, чом більше як рік тобі те писав.

Люба Паранку! Я через сей цілий час був на фронті в бою, як також був тяжко ранений, через що я не міг тай не хотів тобі про свій слабий стан описувати, щоб тебе не вражати. Тепер зовсім здоров. — Минулого року писалась, щоб я тобі описав всі тайни моєї душі, а ти мала уважати щоб кому иншому сей лист не попався в руки кромі тебе. Дорога! Я тепер не звертаю уваги на той лист, що пишу, чи будеш читати тільки сама, чи ціле село. Я дійшов до краю... тебе так полюбив, що для мене по дорозі осягнення нашого щастя не встоять ні високі бар'єри, ні жаднії закони, старої релігійної морали. Опишу тобі усе із глублини моєї душі, хоч би цілий світ той лист мав читати, хочби від людських пересудів демонською силою мало-б зворушити мене, і мало-б тріснути моє серце. (Панько із корча показує підслухуючи читанне листа.)

Параня. (Дальше читає.) Раю мій. Зоре моєї душі, сим разом отворяю перед тобою свою душу, кождий єї закамарок. А ти заглянь в ню і вглибися в ній. А там побачиш сотки тисяч своїх образів, якими тільки живу і дишу. Там подибаєш тисячі прибитих слів на дні моєї душі, які вже на віки там остануть, а ті слова звучать всі однаково: "Я люблю тебе одну єдину на світі!" Придивися добре, зовидиш, як часто ціла сцена моєї душі лежить в мертвецькій стані, на якій бракує лиш тебе, акторе моєї душі, щоб надати їй могутний весільний ритм спокою і щастя...

Моя любов до тебе, це чиста цілюча вода, у якій нема ані одного атома захмареного. Я за піврік укінчу школу, годі заживем спільним життем в щастю і спокою.

На тім кінчу, остаюсь в глибокій вірі тобі.

Відпиши як найскорше.

Параня. І щож йому на те?... Відписати йому, що я вже не його, се означатиме, одним-однісіньким словом, ле-

гесеньким дотиком пера, убити мого дорогого Пáva. — (Плаче.) Брехати перед ним я не можу, а правду йому опишу убу його нею. Ох, Боже! Як ти еси де в просторах небес, то порадь, що почати мені в тїм лютїм горю?!... Ага, хїба поїду до Львова до Пáви, а там вступлю до теагру.... як раз сегодня о дванаїцятїй як виберусь, то на другу суботу буду мати першїй виступ на сценї. А.....

Ява 6-га.

(Панько підходить їза корча повільно з певнїстю, з мїмікою на твари.)

Панько. А що то розкричалася як ворона?! Що се означа?!

Параня. (Лячно.) Що?... що?... я?....

Панько. Не виводь нікого з розуму. Питаю: де ти ся вибираеш о дванаїцятїй годинї без моєї оповїди? Га? Хто я тут є у тебе, питаю?

Параня. Паньку, не сердь ся на мене. Я не винна! Я читала лист від мого бувшого приятеля Остапа Пáva і пригадались менї днї весни, пережитї із ним в товариствї і під впливом вражїнь душа моя мимовільно се сказала. Я в тїм не винна.

Панько. І ти ще смїєш казати, що ти не винна?! А хтож, як не ти? (Витягає з пакунка карт уї мстиво роздерає). Ще що маеш від него?

Параня. Ніц....

Панько. То у тебе сьакї такі лайдаки лучшї як твій чоловік? І ти грїха не боїш ся від пана Бога глядїти за рїжними лайдаками? А що я є у тебе, наймит?...

Параня. Паньку, я шаную усї твої приївлїє супружескї супроти мене. Я шаную тебе як чоловіка. Але що у мене не вигас ще огонь в душі за Пáva, в тїм не моя вина. Яж його ранїш полюбила.

Панько. Я на своїм обїстю не хочу чути про жаднї Пáви. І памятай, що ти не в Пáви руках, але в моїх. І як я скажу, так має бути. Любови твоєї я не хочу... Бо що менї по бабськїй любови? Можеш собі любити навїть і жида. Але втої сам час тям, що тут маеш бути, і як скажу, так має бути! (Нервово ходить).

Ява 7-ма.

(Входить Марко.)

Марко. А деж та вода вже раз? Вже можна було з церкви двадцять п'ять разів вернутися! О що річ зайшла межі вами?

Панько. А от, ваша дочка вибираєсь сеї ночі о дванадцятій годині десь аж до Львова, на якийсь театр.

Марко. Що се значить? Я не розумію. До Львова?

Панько. О дванадцятій годині сеї ночі.

Марко. О дванадцятій годині?

Панько. Егеж.

Марко. А щож се є? Та то не може бути!

Панько. Я не знаю. Питайте єї.

Марко. О Боже! Щож з тобою дитино сталось?

Параня. (Мовчки коло криниці). Ніц дивного, тату....

Панько. (Перебиває). А ось, щойно чув, що читала від пройдисвітів лист, а відтак сама до себе говорила, що вибересь до Львова за Остапом Павою.

Марко. Що я чую. (Кличе Марину). Марино! Марино!
А вийди но ти сюди!

Ява 8-ма.

(Входить Марина.)

Марина. А що там такого скоїлось?

Марко. А ось хтось, щось поробив дитині нашій; каже Панько що сама до себе говорить.

Марина. Ох, маєш ти, лишенько. А щож моя дитина говорить?

Марко. Та що хоче їхати до Львова на трейтер і там має бачитись з Остапом.

Марина. Ох, Боже! То хтось певно поробив щось дитині. А щоб його кольки вкололи хто на мою дитину важить!

Марко. Може тре єї відмовити? Що ви на се?

Параня. Тату?... Чого ви над своєю дитиною глузуйте, не знаючи о що річ ходить? Я не божевільна, але ви своїм поведенням нелюдським, можете мене до сего довести. Я одержала лист від Остапа. Лист смутний. Він не знає, що я замужна й написав як до своєї товаришки. Я читала сей лист Панько зовидів се і розносить по всіх усюдах, Бог зна що.

Марина. Важай з тим, дитино, у друге. Тиж шлюбна

жінка Панька, присягалась йому. Як ще коли нечиста сила такий лист притащить, то зараз занеси його до ксьондза. А така вже духовна особа має щось до себе в тім, що нічо нікому не станесь.

Марко. А то щобиш навіть до рук не брала, тільки просто зараз з ним до ксьондза! А якби часом не було ксьондза дома, то занеси до вїйта. (Кличе Марину до хати). Підемо стара до хати. (До Парані). Я то тобі напоминаю.
(Марко і Марина виходять.)

Ява 9-та.

(Ті самі без Марка і Марини. Панько знервовано ходить по сцені.)

Панько. От так заморочив собі чоловік світ.... Гадав, що оженюся, буде жінка помічу життя. Алеж де там! (Парані виходить з водою.)

Ява 10-та.

(Входить Дмитро).

Дмитро. Чого ти задумався, так як погорений?

Панько. Чи хїба не знаєш? Вкучилося моїй пані Зарубі їсти готовий хлїб і перебеньдєе ще собі.

Дмитро. А от дивися, чому я не женюся? О-го-го, ніхто мене до того не намовить, хоть не одна лакомо на мене стрєже очима, але то все за дармо.

Панько. Так, ти щасливий Дмитре, що не женишся. А то воженився з бїдою....

Дмитро. Що за бїда? Хибаж ти немієш жінки провчити, так як другі, чи що?

Панько. Так! Від нині я обїтну єї ту широку свободу на моїм маєтку. Від нині я буду вираховувати єї кождий крок, куда, і за чим лиш вступить. Я єї научу як має мене шанувати! Вона аж від нині спізнає хто то єсть Панько Галапас!? Підемо до хати. (Оба виходять.)

Ява 11-та.

(Входить Параня.)

Параня. Люта судьба крутить мною як буря помилом. Зародилися були в мені ясно-рожеві мрії орлом злетіти до

мого дорогого Пави. Але дарма. Надії ясні жовчею затроїлись.... Завчасно Панько дізнався про мій виїзд... А тепер прибере ще грізніші міри супроти мене. На далі оставитиму серед злиднів, пімсти дикої і глуму.... А мій Пава любий, солодкий і гіркий, думає може, що рихтуюсь до женихання... Не зна бідненький, що мені може й не бачити його ніколи. Ще хоть щобим раз його побачила... Паво?!.. Мені ще хочеться поглянути хоч раз в твої карі, ясні очи. І впитись чаром твого палкого погляду і при твоїх очах, в обіймах святої любови, навіки коло тебе заснути. Боже, ще відзиваюсь й до тебе! Зглянься надімною обездоленою і заспокій мою душу!.... (Спираєсь головою на ворота і плаче.)

Ява 12-та.

(Входить Остап Пава.)

Пава. (Прийшов зі Львова до села Парані. Іде селом глянув на обійсте Панька й бачить плачучу Параню коло воріт. І напів певний в пізнанню Парані іде до неї, підводить єї голову, доперва пізнає напевно. Пава в руках з пакетом і в краснім убранню. Звертається до Парані). Даруйте! (підводить єї голову і приглядаєсь). Неомиляюсь... Се ти моя дорога зоре?... Ов...

Параня. (Болючо, здивовано). Ох, мій Пава... Місяцю ясний, соколе!.... (Зливаються в пристрасних обіймах, горячо цілуються. Відтак Параня після обіймів робиться змішаною, починає дрожати цілим тілом й здається єї, що се у сні дієсь і мов в божевільнім сьміху до, Пави). Паво?... Паво?... Стривай! Будь зі мною! Я тебе так люблю, більш себе... Я за тобою так скучала.... (Суворо). Деж ти знов хочеш вибиратися?

Пава. Що з тобою?.. О, Зоре!...

Параня. Нічого, нічого... Я хочу, Паво, щоб ти був вже зі мною на віки. Мені так любо коло тебе, так солодко. Я нігде вже тебе не пушу від себе, бо мені тебе хочуть закрати.... О, до цього я вже не допущу.... О, ні!

Пава. Ох, які несподівані муки!... Моя єдина, що з тобою; розкажи? — Може ти узріла мене ще здалека, та з раптового жалю, отсе так змішалась? Оповідь мені, хто тобї був плач спричинив? (Обнимає її).

Параня. Я плакала за своїм щастем, за тобою, Паво... Але тепер, — тепер я вже не буду ніколи плакати.... Я вже

маю усе — усе... Мені вже більш нічого не потрібно. Лиш тільки вічно жити і з тобою у вільній любові, солодко кохатись!... Ха, ха, ха... без кінця та міри!

Пава. Щож, цеж... справді ти так за мною скучала? Ну коли так, то я тут коло тебе на віки вже остану. лиш заспокійся.

Параня. А справді останеш?..

Пава. А вжеж, що остану.

Параня. (Поволи приходить до себе, тяжко здихає, по-важно глядить на Паву немов пробудившись з тяжкого сну). Мені здавалось Пава, що я бачусь з тобою крізь сон. Ні, се дійсність! А чогож ти так довго барився по світу? (Сідають).

Пава. Ще година, здається, й був би не видержав більш розлуки. Я все спішивсь, щоби як мога швидше побачити тебе, ясну зіроньку. Щоб вглянути в твої ясні чудові очи, що горять до мене невивгашеним коханням... А — тож, се?... Здається, що ти навіть не на своїм обійстю? Га?

Параня. Я... лиш так, случайно. (Плаче.)

Пава. Ну, так чогож, ти так болючо знов плачеш? Тиж перед хвилиною казала, що не будеш вже ніколи плакати. у-спокійся, — я привіз зі Львова для тебе дуже веселу вістку. Але передовсім розкажи мені, мила, яке горе вигнало тебе от тут серед села от так ридати?..

Параня. Я вже так, Паво, три роки, як тільки ти виїхав був до Львова. Я від тоді не живу, лиш мучусь. Доля лукава, збиткуєсь і не щадить мене, кидає мною як буря морськими скелями. Ось та то доля закинула мною от тут серед села, на ігровище бісів... А отсе, що бачив плакала, се був плач про тебе.

Пава. Я вірю тобі, що про мене. Ну, алеж тепер знаєш, що я той сам Пава, що колись був, тож годі, перестань, любба, дорога, зіронько моя. (цілує). Ось і ту новину тобі розкажу:

Параня (Напів весело.) Якую'ж?..

Пава. Я приїхав до тебе лиш на день-два, а відтак вертаю ще на короткий час до школи. Я за три місяці здавати-му іспит з моєї науки. І, здається, що одержу посаду гімназіального професора. Та заразом в той час думаю і подружжись.

Параня (Збентежено.) А де заміряєш пійти на професорство?

Пава. Радбим там, де ми пізнались: А чи ти ще тямиш той наш весняний день з пурпуровими сходами сонця і з ясністю, коли ми в перве стрінулись, в розвитім гаю? Це все як декорація відбилось в моїй душі, як високо не затерте артистичне вражінне.

Параня. Я, Паво, лиш тими споминами жию. Ті спомини були для мене щоденним кормом.

Пава. Я бачу, дорога, що ти сильно за мною скучала...

Параня. Так, Паво. Ті три роки розлуки з тобою, то був для мене зачарований час, мертвецької нерішучости, й туги. Кожда хвиля була довга як вічність, а страшна?...

Пава. Жалко, жалко мені, так щож вдієш? Радше забудь про минуле. Думай собі, що ось, ось заживем в ніколи нерозлученім товариськійм щастю.

Параня. (Плачучи). Я не знаю, Паво, чи я діждусь тої торжественної хвилі...

Пава. Що'ж з тобою?... Скажи все. Може розраджу.

Параня. Я пригадала собі дуже страшний сон і він вігнав мене в смуток.

Пава. Який же сон? Кажи, кажи....

Параня. Мені снилось минулої ночі, що ми десь обоє якоюсь золотою каретою летіли десь далеко, далеко в безкраї простори... А як ми вже були знеслись високо-високо від людського ока, тоді, ми, як орли свобідні, без перешкод як вільні птахи, почали блаженно любитись.... Відтак десь нараз.... ми почали падати в діл. І через хвилю швидкого лету, ми опинились в якійсь страшній безодні, де було повно крови... А мене мов якась зачарована нелюдська сила тягла від тебе.... Тоді я гляділа на тебе, ти був обаний кровю й рвав ся за мною, але на місци стояв, лиш з уст твоїх золотих, лились до мене срібні слова: — “Вернися, вернися...” — Сей сон так мене перелякав, що я сама себе боюсь.

Пава. Не бійсь мій соколе!.. Яж з тобою. Не бійсь,, — впрочім, не вір в сни! Сон — мара!

Параня. Так, я колись теж не вірила. Се колись мене не дратувало. Але тепер.. Тепер для мене вистарчить легесенький подих вітру, щоби розвіяти спокій душі....

Пава. Я розумію, дорога, твої страждання і глибоко в душі тобі співчуваю. Але радше кинути їх в вічне забуття...

Параня. Я радаб сему, колиж в душі якась велика рана, все ятриться.

Пава. (Встає). Я радію, що я тебе бачу в живих. Ох, як же весело мені тут у вас на селі. Глянь онде в гллуб отсего чудового ліса. Прислухайся тому гоміну лісового шуму, що вливаєсь в людську душу, якимись таємничими, мов концертовими мелодіями. Вслухайся, зоре, як онде і соловейко щебече, возвеселяє світ красою і щастем. А тут знов із за гір місяць закрадаєсь нам вочи, неначе хоче освічувать шлях нашого життя вільного кохання... (співає).

Ой місяцю, місяченьку,
Не рази нас в вічи,
Хай я з своєю миленькою
Поговорю в двічи.

Ой місяцю, місяченьку,
Зайди за комору,
Хай я з своєю миленькою
Трохи поговорю.

Параня. Ти, Паво, своїм голосом, разиш мене, як струною прім. Але сей голос губиться в моїй душі як в пустій скрипці, та відгуку не має...

Пава. Я бачу, що поза ті твої висказані негоди криється в тобі щось таємного. —

Параня. Мені чогось здається, Паво, що цілий світ неначе стоїть нам одною величезною життєвою перешкодою.

Пава. (Сам до себе) Перешкодою?... Чогож так тяженько думати? Може дехто і нераз нам, та не числитись нам з ним. — Для мене світ тепер, немов якась чудова сцена гри, з якої очей і ушей не хочеться відняти.

Параня. (Збентежено.) Щоб часом... тут хто....

Пава. (Силується зрозуміти річ, кліпаючи очима). Не бійсь моя дорога.... Миж на вольнім світі... А може, яке несподіванне?...

Параня. Я неначе чогось... Паво —

Ява 12-та.

Пава. А може на твое скромне житте хто важить?... А може инчі таємниці? Ну так скажиж, скажи дорога! Я прийму на себе все — все, все задля тебе... Хочби навіть пекельні муки смерти, — лиш скажи Параню?

Параня. Може, що більше скажу, але.... завтра.

Пава. Завтра.... Я до завтра можу занудитись нерозвя-

заною загадкою.... Скажи тепер, я згоджусь на усе, лиш скажи — скажи, моя одна єдина...

Параня. (На пів відвертаєсь від Пави, голову клони долів і дрожачим тоном говорить). Я... я... я вже, замужна... (плаче).

Пава. (Робить сильно могутне вражине.) Ох!... Муки!... Смертельні, невисказані муки... Деж справедливість?.. Де правда людська?... О прокляття! Убийте, хай не бачу! Хай не чую!

(Куртина спадає.)

ДІЯ ІІІ.

Ява 1-ша.

(Та сама обстава. Марина і Марко на обійстю. Марко рихтує коцюбу.)

Марко. Я казав нераз, що нам єї треба тримати в руках. Треба було держати нам єї, ще змалку в дома і наводити на путню дорогу.

Марина. Та в тім найбільше твоя вина. Тиж єї батько, мавись до неї найбільше права. А то во, віддавись дитину до міста, до якогось там триятру і змарнувалася чисто дитина.

Марко. Та чи хрисцінин міг знати, що така божа кара там на ню спаде?

Марина. Ти повинен був се знати! Я ось баба, а се знаю, що в місті нема людей тільки самі жиди і злодії. Треба було во, дитину дати до скарбу, близько своєї хати, в своїм ріднім селі, — от булаби людьми. А так...

Марко. Ну, та коли ти кажеш, що так усе знала наперед, що станеться з Паранькою, то чомужеж ти не вдержала єї дома? Га?

Марина. Бо я спустилась була на тебе!

Марко. Ех, ти но завжди любиш зі всім спускатися на мене....

Марина. Бож ти якийсь господар рахуєшся на обійстю.

Марко. А чиж я тобі, жінко, вже нераз казав: неспускайся з усім не мене. Яж ся сам не роздеру. Завжди і всюди ніц більше тільки: Марку! і Марку! Думай сама трохи!...

Марина. А бодай ти своє ціле житте ніц не думав!.. Він роздираєсь. Він думає. Цілими вечерами пересиджує в корчі на байках, а тобі каже думай!

Марко. Кажу тобі, що вже буде того гавканя! Ох, то тільки сварилабися. Ще хто підслухає, та скаже, що я справляю неспокій на обійстю.

Марина. А хтож як не ти?!

Марко. Кажу тобі, що ти!

Марина. А коли таки ти!

Марко. Повтаряю, будь тихо! (лагідно.) Жінко? Онде прохожі минають, тай скажуть, що ми справді сваримося. Зять Панько може довідається, про ті гидкі діла нашої дочки, тоді й і нам тут у його буде не місце на далі.

Марина. От, треба нам її накартати, коли ще не пізно. Треба сказати, що се від людей сміх, а від Бога гріх. А зятеви Панькови навіть не згадувати про те, та може як воно перетреться.

Марко. Я їй скажу, що як вона хоче бути нашою чесною дочкою, то хай ся шанує. А з тим молокососом як бим ще деколи її побачив, тобим їх обох розчвертував.

Марина. Моя дитина добра, але нелюди, наважили на ню...

Марко. Підем до хати. (виходять.)

Ява 2-га.

(Входить Параня.)

Параня. Завзялись родичі на мене за Пава, вважають мене за щось найгіршого в світі. Якби вони вміли заглянути в згрища моєї душі, то побачилиб ті мої наболілі рани, на які єсть лиш одинокий лік на світі мій любий Пава. Здається, що тоді нічого не казалиби...

Ява 3та.

(Входить Пава, пів веселий. Параня увидівши Пава, теж стає веселійша).

Пава. Як маєшся з новим днем, моя.... (По хвилевім обіймі сідають обое).

Параня. Я і сподівалась тебе тепер.

Пава. А батька не боїшся?

Параня. Ні! Я рішилась в одно.

Пава. А на що?

Параня. Хай глузують з мене. Хай навіть злобна рука покладесь на мене, я буду терпіти... Але лиш дочасно.

Пава. А відтак дальше?

Параня. Та чи світ не широкий, не просторий? Є де ді-
тись.

Пава. Не згадувати нам про... Нам радше зарадитись,
що маєм почати. Я — рішився, Параню, тобі сказати, щоб
ти старалась, по законі нашої святої любови о розвід зі
своім мужем.

Параня. А думаєш, що можливе?

Пава. Мені здається, що певна річ. Впрочім, державний
закон такі випадки теж одобрює. Цеж не новина в ниніш-
нім світі.

Параня. Так, Паво... Одобрював і одобрює. Але для мож-
них того світа. Сей закон для нас, здається є мертвим.

Пава. Так, се правда... Хоч практикується, се вже в сві-
ті, але серед могучих і більш освічених людей.

Параня. Я більш, Паво, як певна, що се не удасться та-
ку річ перевести в житте, посеред темної юрби ось тут на
селі.

Пава. Щож почати? Гм.

Параня. Я гадаю, що нам будь-де, аби лиш в світ за очи,
від темної, прибитої юрби.

Пава. Ну, як так — то одиноке місце хиба до Львова...

Параня. Я й рада там. Лиш швидче... З цим пеклом я
рада кожної хвилі попрощатись.

Пава. (Напів задумливо до публики.) Якийже зрадниць-
кий нинішний світ... Коли глянеш, холодною увагою дов-
круги себе, ось що бачиш по тім розбурханім морю люд-
ського життя! Неправда царить усюда над тихою правдою,
а злоба над добротою. Нераз бува, що грозить твоім висо-
ко-знеслим ідеалам й смертельний удар... Вона надає свої
железні закони і права морали, які силують чоловіка люби-
ти то, що не любить, робити се, чого не годен! А щож це пра-
во?... Сеж сила, звичайно без розваги. — Се та сила, яка мно-
же шубравство, верховодство і незгоду!.. Яка заперечує то-
бі навіть святу і вірну любов... Але дарма. Бо так, як не мож-
на заперечити проміння сонця і блеску зір, так не можна за-
перечити душі вірного кохання...

Параня. Чогож ти, Паво? Ти неначе попавсь в якусь
тяжку тривогу?

Пава. Нічо. Все гаразд. Мене зхвилювали, отсі трівож-
ні гадки.

Параня. Не трівожся, бо трівогою минулого не вернеш.

Пава. Так я йду і роздумаю ширше про наш виїзд, а відтак оповішу тебе. Бувай щаслива! (Пава виходить).

Ява 4-та.

Параня. (Дивлячись в сторону: куда Пава пішов, і бачить йдучого Панька). Може і усе бачив?... Справді Панько....

Ява 5-та.

(Входить Панько).

Панько. Дальше обнимаєшся, та реготи справляєш по ночах з махабундами? Га? Як я виджу то я буду мусів тебе поучити як жити в супружестві.

Параня. (Сміло). Учити-меш мене?... А чого?

Панько. А щож ти собі думаєш, будеш мене може учити? Що ти собі мислиш, що ти є старшиною тут?! І ти ще наставляєш до мене писок? Та я тобі тільки раз дам! (Тручає її. Параня падає, відтак встає і виходить).

Ява 5-та.

(Входить Марко і Марина.)

Марко. (Здивовано). А що тут сталося?!

Панько. А от здибавім вашу паню коло хащів з Остапом махабундою, реготи справляла. Я отсе хотів її трохи наполохати, а вона зараз скричала і забралась в сад.

Марко. Ох, Боже! Що я чую? З Остапом Павою? Ти чуєш старя?

Марина. Ох, моєш ти лишенько! Моя дитина?

Панько. Егеж.

Марко. Та як я її допаду в ввої руки, то її розчвертую! Та якже вона сміє зневажувати Богом судженого для неї чоловіка?!

Панько. Я тепер сам возьму її в свої руки. А ви не зважайте, що вона ваша дочка. Я її на зло не буду учить.

Марина. Уважай дитино, бо то ще молоде та плохе.

Марко. Учи, учи сину! Я не ворог науці своєї дитини.

Марина. А то во десь принесло мару на село,, де аж зі Львова і робе неспокій нам.

Марко. Я чув, що той волокита, говорить по селі, про якусь там “вільную любов”. Значить, щоб наші любились і женились навіть з жидами і з циганами. Файна мені любов нема що казати!..

Панько. А я знов чув, що він скликує людей на зібрання і говорить проти Бога, ксьондзів, панів, і проти нерівності в маєтку. Ох, що він говорить, аж лячно слухати!

Марко. І проти ксьондзів теж виступає? — Ну, то вже якийсь справжний інцихрист!

Панько. Він хоче ціле село збунтувати.

Марко. Та коли так, то я піду до війта, тай заскаржу його яко бунтара. Та він то ніколи нічо не робить, тільки учитися на якогось драба, і бач, хотівби бути на рівні з нами...

Марина. Та то вже перевчився, коли за святу церкву забува.

Марко. Я вже йду до війта. В мене нама спасу. А там його проучать старші люди як народ бунтувати. — (Всі виходять).

Ява 6-та.

(Входить Параня.).

Параня. На серце запала в мене якась глуха, студенна осінь.... Рвуть мене на всі боки, як кому кілько захочеться. І як то я доси ще неодуріла, тільки переніши лиха і горя.... Те о чім роки в душі леліяла днями і ночами, те, що в людини було єдиним щастем, іскрою життя — сьогодні воно перемінилось в один великий біль; — в одно страшне величезне страждання..... про яке виразитись в повнім його слова значінню, ніхто здається не в силі, бо слів не має. В день на яві, в ночі у сні пересуваються через мій мозок якісь кроваві сцени, а кожда із тих міліонових сцен, мов сталевим сверлом точить мое серце і душу.... (Співає.

На що мені чорні брови,
На що карі очи?
На що літа молодії
Веселі, дівочі?

Літа мої молодії
Марно пропадають,
Очи плачуть, чорні брови
Од вітру линяють.

Серце вяне нудить світом
Як пташка без волі.
На щож мені краса моя,
Коли нема долі?

Ява 7-ма.

Їходить Дмитро в співі Парані. Ідучи співає коломийку).

Тече вода з під города
Наставлю я ятір,
Як мя дівка не полюбить
Трастя її матір!

Параня. Чогож ти, Дмитруню? Чи тебе хто просив мішатись в несвое діло?

Дмитро. Та де воно коли так було, аби наймита просили. Йому замість просьби: пішов, приніс, зробив,! — І будь вдячний ще за це.

Параня. Ну, якеж діло?

Дмитро. Та ніяке. От ішовім до дому із села і чувім твій голос, тай слідом за голосом, зайшов аж сюда.

Параня. Коли так, то певно спів любиш?

Дмитро. А хтож його не любить? Я як бим оженився з такою, щоби так співала як ти, то я сказавби єї тільки співати, а сам — ніц, нобим слухав і слухав.

Параня. Ну, хіба співом жилибисте?

Дмитро. О, я... яй забув сказати, що як би ми ще до того були панами.

Параня. (Легкий усміх). Панами...

Дмитро. Ага хотів хотів сказати, тай забув.

Параня. Щож таке?

Дмитро. За Павою шукають жандарі.

Параня. За Павою?... А то за що?...

Дмитро. За те, що він десьтам говорив, що нема Богів, не треба ксьондзів, говорив проти нерівности. Він думає, що люди всі мають бути рівні, як утяв. Значить, як би так великі взяли перевагу, — ну, що тоді з малими робити?

Параня. (Сама до себе тяжким зітханнем). Може се і правда, бо на него багато дивились з коса.... (По хвилі). Хтож се тобі казав?

Дмитро. О, то вже усе село знає.

Параня. (Напів до публики). Сеж не може бути, здаєть

ся. Він так багато рад добра вчинити для всіх обездолених!
За що ж його карати?

Дмитро. Не гризися, за тих всіх добрих. Що тобі потім буде? Е, я йду, ти ще мене доведеш до плачу. (Пішов.)

Ява 8-ма.

(Параня сама).

Параня. От-так, За його щедроту, й розумну раду, може справді, що хочуть відплатити злобою.

Він певно почав серед селян політику; а він ще колись давно її любив. — Може сказав кому деяке необережне слово? — Не доводиться йому, щирій душі, ніколи дійти, хочби до найменшої мети! (Задумуєсь).

Ява. 9-та.

(Входить Пáva).

Пáva. Чогож так задумалась?

Параня. (Уздівши Пáву, кидаєсь йому на шию радо). Ох, якаж я рада, що тебе бачу!

Пáva. Що отсе з тобою, що так раптом повеселійшала?

Параня. Я гадала, що ти може попавсь вже в руки жандарів.

Пáva. Жандарів? Се новина для мене! Я про се нічого-сінько не знаю.

Параня. Мені оповідав перед хвилию сусідський слуга, що тебе жандарі хочуть арештувати.

Пáva. Арештувати?!..

Параня. Так, то малоб бути за це, що ти селян поучаєш.

Пáva. (Здивовано). Може й справді за мною глядять? Але я сим не турбуюсь. Жандарми і вийти се собі побратими, се убогі духом слуги богатих. Можливо, що хто розніс мою вічеву бесіду в неправдивім світлі.

Параня. Щож ти говорив?

Пáva. На громадським зібраню, говорив селянам, де їм глядіти певної помочи, хто є їх друг, а хто ворог. На це все всказував я ріжно. Особливо ясно натякував на те, що всім трудящим і пригніченим світа, глядіти помочи і спасення в соціалізмі. Про сеж можна явно говорити, здається. Хай мене тягнуть на суд, я не боюсь.

Параня. Ти, Пáво, як говориш, то мені здається, що те

твое слово не має сили в устах инчого, а як ти до мене говориш, то те слово стається для мене, теплим і рішучим, а zarazом сильним і могутним. Так, здається, що й вічно бим тебе слухала. (Сідають).

Пава. (В задумі). Ми рішались були десь вибратись з отсего багна, але мені здається, що той виїзд наш буде не удатним...

Параня. А щож?... Може що скоїлось?...

Пава. Виїжджати нам тепер, нема як і куди. Щоби мав свідоцтво про укінченне школи, — то можна булоб рішатись мені на якийсь певний труд. Тепер, знов я от тут на селі більше вже як три місяці, а я по двох днях мав бути назад в школі.... Але через те наше нещасне коханне не то що впав в знеохоту вертати до школи, але чогось і жити знеохотив ся....

Параня. Не турбуйсь тим, Паво, так тяженько!

Пава. Виїхати нам до Львова нема як.... Море ріжних переможних перешкод звідусіль. Законного розводу то-бі теж не видадуть.

Параня. А може яка инча рада є на се?

Пава. Здається, що нема ніякої...

Параня. Нема ніякої... нема виходу....

Пава. Розбились мої рожеві мрії щастя-кохання і згасли. Пятнайцять літ пильно учився; ночі недосипляв; приглядався великим наукам нинішного світа; вглублявся в чари хмар, в лоскоти морських филь; гадав, що збогачу душу знаннем, та передам дещо меншому братови, — та не вдалось... За оден гіркий момент, надії ясні жовчею затроїлись. Стратив школу, здоровле, стратив і й тебе... (по хвилі) все стратив..... Ох' якіж тяжезні муки!.. Камінь на душі і на серцю...

Параня. Заспокійся, Паво! Що сталсь вже не вернеться. Погодися з конечністю. Хай тебе кріпить моя щира до тебе любов.

Пава. Не менш я й тебе кохаю. Тепер мені знов бачити тебе не моєю... бачити тебе живою, любити щиро і... не ма-ти до тебе найменшого права?.... Ох!...

Параня. Так... Віддалам себе в пащу лютої судьби... Ти, Паво, забудь за мене. Я тебе не варта. Я опідлилась... Я впа-ла жертвою темноти. Але тиж дорогий для світа, ти жий!

Пава. Забути? Забути мені тебе? Мені здається, що я скорше впаду в забуття вічної смерти, ніж тебе забуду. Ме-

ні скорше перестане в грудях серце битись, ніж перестану про тебе думати.

(Призадумуєсь, мінить обличчя і доручуючи перстінг Парані.) Ось маєш від мене перстень на пам'ятку нашого вірного кохання...

Параня. (З напруженою увагою, дрожачою рукою бере перстень і встає з місця). На що ти рішаєшся Паво?... Може ти задумав де сам виїжджати, а мене оставити. Скажи, що се означа?....

Пава. Я задумав опустити отсей для мене так несправедливий, зрадницький світ...

Параня. Невжеж ти справді на се рішивсь? Відклич се, Паво!... Відклич!... Бо це одно, однісіньке слово, убе мене ще до рана (плаче).

Пава. Не трівожся сим, дорога. Смерть? — Щож таке смерть? На таку тяжку хмару горя, сеж найкращі ліки — солодоші. Перестати жити, заснути вічним супокійним сном забути про все.... (Пава садовить Параню і обійма).

Параня. Старайсь се забути, Паво. Твоє жите дороге, ти набув неоцінену науку в школі, ти багатий знанням і духом, ти жий для світа!

Пава. Милишся, Параню, люба! В мене дух вже вигас. Знання, яке набув, згоріло за один подих лихого вітру, як іскра. Я тепер лушпина з оріха, а ядро гадь пожерла. Мое життя тепер для мене, не виносить навіть вартости гузика.— Ось-ось, затреться слід мого існування, — так як за кожним. Шматком перегореної матерії заміниться в грудку землі. А душа, то так як той чад з перегореної свічки, перейде в нічогість — розвієсь в безкрайнім просторі атмосфери.....

Параня. Перестань се думать. Перейде хвиля холодна, за мене забудеш. А я... як прийде чудова весна пережию єї, а як буде відходжать, то і тоді з нею на віки відійду.

Пава. Параню, дружино моя! Ти останься, Тиж для світа більше потрібна чим я. Тиж колись була артисткою. Можеш на дальше ще жити своєю артистичною вдачою тисячі пригноблених, трудящих мас.

Параня. Паво! Колиб ти пішов замисленою дорогою, я сего не видержалаб, — я теж в слід за тобою пішлаб. Я прощу тебе дорогой, дорожи своїм життям.

Пава. Нічого! Може буря, що зірвалась в моїй душі якось перейде.

Марина (Із за куліс кличе Параню.) Параню! Параню! Ходи до хата! (Параня виходить).

Ява 10-та.

Пава. (Сам призадумуєсь). Ось прийшло питтанне мойого буття; — чорне, рішаюче, про життя, пританне — Життє, або смерть? — Чи видати боротьбу отсе му широкому морю безладдя і лиха, а чи піддатись знесиллю, й покінчити з собою й з усім?... Убити себе, се — слабодушність, не мужність..... (павза, по хвилі далі говорить). А та бездушна потвора, дальше би над нею збиткувалась. Дальше би тортувала єї невинне нічим серце, чисту як кришталь душу. Буде вдоволяти свої грубі нелюдські почуття єї кровію... Буде дотиркуватись своєю шерсткістю до єї біленького святого тіла — отся гадюка. — О, Ні!... Не позволю я на се! Не будеш і ти наругуватись по єї зболілих, виснажених нервах.... Не стає мені дальше шляху! — Нема й тобі! Кінець, кінець всьому!....

Ява 11-та.

(Входить Параня.)

Параня. Ледво вспіла вийти.

Пава. (Нервово ходить). Отсе як ти вийшла, я перш усе го рішив змести з лица землі того, через кого нам обом не життє.

Параня. Паво, милий, мій, любий, заспокійся! Не май заміру нікого убивать, се — се....

Пава. (Напів до публики.) О ні! Ворога свідомо убити, се заслуга. Ти добре знаєш, як я люблю сонце, море, кожде деревце, за нещасну муху як болить моє серце, як часом попадеться мені під ногу. Я люблю все, що жие на світі, але все, що має розумну мету свогого істнування. Я прощаю всякій звірюці його кровопійство, бо я знаю, що се звір, і для його нема дужчої сили, якаб ним керувала, як сила само-охорони. Тільки такій людині не мож прощати.

Параня. Паво, Я тя молю! Благаю, забудь се! Старайся придусити хвилеве зворушення душі!

Пава. (На пів лагідно). Ну, щож, ти рада дальше зносити його наруги?...

Параня. Ні!... Не рада. Але убити тобі його, ні, це не те, чого нам потрібно. Це не розв'язка справи.

Пава. (Спокійно). Ти правду кажеш. Чи винен що він в тім, що катує невинних дві душі? здається, що ні?!...

Параня. На се, Паво, скоїлось много ріжних причин.

Пава. Так! Не в самих людях причинала, а білш в людях тих, що не зримими узлами тиснуть лдій й не дають це бути справними людьми.

Параня. Ти, Паво, сегодня, мов не свій краще іди домів ідпочинеш, тай гадки неспокійні перейдъ.

Пава. Так і мені здається. — Ну, освайсь щаслива! ращай! Ох, як тяжко вимовити те слово

Параня. Болючо і мені... (Пава просе Параню, Панько визирає із за хашів в руці з ножем і заміром до Пави. Параня стараючись охоронити Паву перд Паньковим замахом, швидко стає в перед заступаючого. Панько міго Пава трафляє ножем Параню. Паран падає неживою. Панько з ляку дрожачо опускає сцену, а Пава коло убитої Парані покінчує з собою тим самим ноже.)

Ява 12-та.

(Входить Панько.)

Панько. Отже тепер тобі кінець, ти олокило невірнийу! (Убиває Параню) Ах, — ах!... Щож я вчинив?... Люде атуйте!.. (Пішов).

Ява 13-та.

(Ті самі без Панька.)

Пава. (Припадає до убитої Парані) За щож ти, свята ученнице, лягла трупом?... За що?... За що?... Щойно тільки бачив ті очка, що так ясно світили; щойно бачив ті уста, що щебетали до мене.... — А вже на вікі відмовились... Ох, не бачити мені вже тебе живою! Ох, яв болючо!... Хибаж мене тепер потреба? Хибаж я ще не убитий мучусь? Не треба мене (убиває себе). Хай буде дві жертві за вірную любов..

(Конець.)

ОСВЯТА ОДИНИЦЬ.

Шумить по полю буйний вітер,
Хилить до лу золоту озимину,
Та сей вітерго брат моєї любови,
Що пригадумені минувшість, давнину.

Пригадує мені хвиля колишня,
Страшнялюта та й і дивна,
Де на шрокім облогу поля
Брак був щирого плугаторя.

Занедбана, продовита земля,
Кущами заросла та бодячим,
Колись гляну довкруги себе,
Бачив якесь тупінне, заклятте.

Безмежн просторе. богате поле,
По яким гелились чорнії дими,
Безплодн, мертвою лежало
Не рік, не два — але віки.

Лиш з часом та сім зарослім ґрунті,
Явився щирн до праці чоловік,
І зачав він орти занедбану почву
І працював непинно цілий вік.

Немов відажний рубач ліса,
Нищить колоди минулих літ,
Так і сей туж новий шлях мостить
У новий, ращий світ.

Сійтеж цільне верно сівачі,
По цілому світу в безкраях,
Прийде пора будуть жнива,
А жниво — то квиля дорогая.

Ранком соще ясне зійде;
Роса сріблиста обновить цвітє;
Вітер лагідний на гаї повіє
Те все охоги додасть о щастю мріти.

Оріть, ральте, диким тернем
Та бурянами порослу ниву,
Сійте, сійте живе слово по ній
Без хвилі зневіри й зупину.

